

En følsom rejsende

- Med Henrik Steffens i Bergen og omegn anno 1794

Af Palle Lykke, cand. mag.

I: Sørejse

Her i landet er Henrich Steffens (1773-1845) vel især kendt, fordi han går for at være dansk romantisk digtnings katalysator. Hans forelæsninger på Elers Kollegium i de allerførste år af forrige århundrede skal som bekendt have medvirket kraftigt til dannelsen af bl.a. den oehlenschlägerske ånds- og digtform. Og det har nok til dels sin rigtighed, men lad os her høre, hvad Steffens har at sige om noget helt andet: nemlig tilstandene i Bergen (og eget sind) for lige ved to hundrede år siden, da den unge, følsomme Henrich på sin naturvidenskabelige studierejse til denne by konfronteredes med en råhed uden lige. Ganske vist er det i den ældre Steffens' bakspejl, vi ser med; og skulle det være gået ud over friskheden, at der er gået henved et halvt århundrede år fra oplevelsen af Bergen anno 1794 til nedskrivningen i 1840'erne, kan man til gengæld glæde sig over forfatterens bevidste og velovervejede selektioner og karakteristikker - og evt. more sig over de tydelige efterrationaliseringer¹. I den forbindelse bør det ikke glemmes, at Henrich Steffens ikke blot gjorde sig i filosofi og naturvidenskab, men også udfoldede sig med fiktionslitteratur. Han er således nok mand for - som det ses i de første linjer af erindringernes tredje bind - at tilrettelægge en effektiv indledning:

»Jeg befandt mig i den sørgeligste Forfatning; min Stemning var

mørkere end nogensinde før, og min legemlige Tilstand betænkelig. Fuldkommen bedøvet tumlede jeg ned i Kahytten ...«

Således tiltrædes fra København den lange sørejse til Bergen. Syg og elendig er han, Steffens, og kaptajnen tilbyder endda at sætte ham i land igen, hvilket han dog takker nej til. Efter et par modvindsdage på Helsingør red går det videre, men den 23-årige har allerede fået det bedre ved synet af den gamle sundtoldby, hvor han fra svårsalderen tilbragte nogle år: »den nydelsesrige Nutid tilfredsstillede mig ganske, jeg havde fuldkommen forglemt Fremtiden, Reisen og dens Maal.«

Måske er en del af baggrunden for dette behagelige tilstandsomslag antydet i det følgende:

»Søreiser have virkelig det Eienommelige, at de enten ganske forstyrre eller skærpe Appetitten. Jeg erfarede nu den Fare, der var for mig i en saadan Forfatning; Jeg sporede nemlig, ligesom paa alle mine Søreiser, en Tilbøielighed til at nyde stærke Drikke, som jeg næppe kunde undertrykke (...), Jeg maa tilstaae, at de nyere Tidens Erfaringer, der have lært, at man kan undvære stærke Drikke paa lange Søreiser, og erstatte dem med andre, mindre skadelige, saasom The og Kaffe, have overrasket mig, efter det, jeg selv har oplevet.«

De øvrige rejsende ombord, hvoraf der kun er en lille håndfuld, opfatter han som noget nær det triste: en embedsmand med en ikke helt ung datter samt en tandlæge, folk uden vidsyn og hang til håb. En af disse er endda så tåbelig og upoetisk undervejs at spørge et besætningsmedlem, hvornår man mon regner med at kunne anløbe Bergen. Reaktionen bliver denne: »Om sex Uger, maaskee endog senere.« - svarede han fortrædeligt og lod Tandlægen staae.« Sligt må man nemlig ikke spørge til, siger Steffens, da det ifølge søfolk vil medføre vejrgudernes ugunst.

Om den Stavangerfødtes tilstand ved anelsen i det fjerne af de første norske klippemasser hedder det:

»Det var ikke den Utaalmodighed, der findes hos en, som er udmattet af en Søreise, der overfaldt mig, men det var en bedre Længsel, der greb mig, da jeg nu i det vide, taagede Fjerne opdagede Gjenstanden for min hele Barndoms og Ungdoms vedvarende Forventning, først vel i en uklar, ubestemt Skikkelse, dog lidt efter lidt tydeligere.«

Ja, men på samme tid opdukker erindringer om, at der ikke blot er tale om nogen 'følsom rejse', at han er af sted på andres bekostning - rejsen betales af Det naturhistoriske Selskab, som nærede betydelige forventninger til hans studier - og at der derfor også skal bestilles noget:

¹ Henrich Steffens' erindringer, der oprindeligt er skrevet på tysk (Was Ich Erlebte. Aus der Erinnerung niedergeschrieben. 10 Bde. Breslau 1840-44), er læst og gengivet efter Frederik Schaldemose's fordanskning, Hvad jeg oplevede. Nedskrevet efter Hukommelsen, der i 10 bind udkom i København straks efter den tyske udgave. Samtlige citater stammer fra værket's tredje del.

»En af mine Hovedbeskjæftigelser i Norge skulde være at samle Mollusker paa Vestkysten. Under et forbigaaende Vindstille, saae jeg ned i Havets vaade Dyb, betragtede de svømmende Meduser og glædede mig til det Øieblik, da denne Rigdom af dyriske Væsner, der bundne til Havbunden, danne en broget Vrimmel, skulde udfolde sig for mig«.

Såvel bjergarter som bløde vanddyr skal studeres, »men nu fremtrængde der sig pludseligt en Ahnelse om at Alt, hvad jeg vidste og havde lært, maatte vise sig som noget aldeles Utilstrækkeligt lige overfor dette mægtige Chaos. Saaledes maa en ung Mand være tilmode, naar han, dannet ved Foredrag og Skrifter, overtager en vigtig og indviklet Forretning for Staten, i den falske Forudsætning, at han besidder en Duelighed, som han ikke er i Besiddelse af. Jeg tænkte mig disse Klippemasser, som en Gjenstand for mine Undersøgelser; den var mig for mægtig.«

Dog hengiver Steffens sig ikke til sort fortvivelse, thi »Jeg greb med Glæde det Haab, at hine henrivende Masser vilde aabenbare mig deres Hemmeligheder, som en Gjenstand for mine Undersøgelser; den var mig for mægtig.«

»Vinden, der hidtil havde været os gunstig, var os nu fuldkommen imod, og Skipperen styrede til en Havn, for der at oppebie en gunstig Vind; det var Siriwaag, paa den sydvestlige Kyst af Norge, nogle faa Mile Synden for Stavanger, mit Fødested, som jeg forlod i mit tredje Aar, og ikke siden havde set.«

Vel var der her rig lejlighed til kortere fodture, men naturligvis udelukkende i allernærmeste omegn, da alle skulle være klar, hvis vejforholdene pludselig tillod videre sejlads. Et billede af den norske natur får Steffens dog, »Og det Indtryk, som denne Bjærgensomhed gjorde paa mig, der kom fra en jævn, mild, frugtbar, skovrig og stærkt beboet Egn, var frygteligt og voldsomt.«

Under det ufrivillige, ugelange ophold ved Siriwaag indlogeres de rejssende hos en købmand, der gør i sild.

Det hedder, at »Vor Vert var en venlig, undseelig Mand, der betjende os, medens vi med et Slags Graadighed fortærede, hvad der blev lagt for os, og næppe vovede selv at nyde Noget. I mit Overmod bad jeg ham dog ikke at genere sig; »Lad« - sagde jeg - »som om De er hjemme!« «

Til kådheden kommer dog rastløsheden: »Men ogsaa her havde jeg ingen Ro. En Kunstner kan ikke med større Utaalmodighed opsøge Kunstens Skatte i Rom, end jeg opsøgte de Bjærg, der omgav mig.«

Og følsom var han jo, den unge Steffens:

»Taarerne styrtede mig ud af Øjnene; det var mig, som om Jordens Inderste havde aabenbaret sit hemmelighedsfuldste Værksted; som om den frugtbare Jord, med sine Blomster og Skove, var et, vel behageligt, men let Dække, der skjulde uudforskellige Skatte, som om dette her var trukket tilside, oprullet, for at drage mig ned i det vunderlige Dyb, der aabnede sig«

Følsomheden var dog naturligvis parret med en grundlæggende foragt for en borgerlig visionsløshed:

»Selv den gamle Embedsmand blev aabenhjertet og begyndte at blive snaksom og at fortælle Begivenheder af sit Liv; men mit Haab om at finde noget lærerigt ved hans Underholdning, forsvandt. Hans hele Liv var af det allersædvanligste Slags; hvad han havde ønsket og haabet, var meget ringe; jeg gysede tilbage for det Tomme i en saadan Tilværelse, og fandt ingen Drift til at komme ham imøde med den samme Aabenhjertighed.«

Og på en anden medrejsende må Steffens skænde: »Tanddoctoren pralede, løj, brystede sig af sin Liderlighed, og jeg var ofte nødt til at erindre ham om, at vor Verts Kone, samt Døtre, saavel som vor Medreisende var tilstede.«

Den sidstnævnte, enke-embedsmandens ugifte datter, hvis fortrolige Steffens bliver, skal slæbes med til Bergen, hvor faderen skal tiltræde et embede. Moderen var hendes eneste støtte i verden, og faderen kan hun

Her ses »Lynild-Manden«, som Grundtvig kaldte ham, i ældre udgave. Det er den ca. 67-årige Steffens, der i artiklens citater fortæller om og genskaber sin følsomme ungdoms oplevelser på turen til Bergen og opholdet i denne »rå« stad og dens omgivende klippe- og fjordlandskaber.

ikke tale med. Steffens gribes derfor af »en dyb Medlidenhed, og for første Gang begyndte det at ahne mig, at Qvindekjønnen, ikke sieldent, vaabenløst og fjendtligt berørt af alle ydre Forhold, bliver givet til Priis for Mændenes raa Magt.«

Dog umuliggør medlidenhedsanfaldet ikke den lysere stemning:

»Den Masse af Østers, der endnu i Mai Maaned vare at nyde, og den friske Lax, der i Mængde var forhaanden, bidrog ikke Lidet til vor Munterhed.«

Men nordpå går det atter for en gunstig vind:

»Om Natten vare vi nu i det forvirrede og mærkværdige Klippe=Archipelagus, ved hvilket den vestlige Kyst af Norge erholder en ophøiet Karakter, der ikke har sin Mage i Europa. Mellem disse Øer gaar Veien, der fører til Bergen.«

For en oplevelseshungrende æstet - men vel også for en tidligromantisk naturfilosof - er det så heldigt, at man blot kan skifte optik efter forholdene:

»Vel beklagede jeg, at den dunkle Atmosfære tilhyllede mig den frie Udsigt, men der laa noget saa op-

Hvad jeg oplevede.

Medskrevet efter Sukommelsen

af

Henrich Steffens.

Oversat

af

Frederik Schaldemose.

Første Deel.

Kjøbenhavn, 1840.

Trykt paa Bog- og Papiirhandler C. Steens Forlag,
hos F. Schneider & M. C. Werner.

Titelblad til tredje bind af den danske udgave af Henrich (eller Henrik) Steffens' erindringer *Was Ich Erlebte* (1840 ff), som fordanskedes straks efter af Fr. Schaldemose (1783- 1853), der var forfatter, oversætter og soldat og i øvrigt endte som »Kaffeskænker«.

høiet Mørkt, noget saa gigantisk i denne Omhylning, der skulde en Gaade i Naturen, og kun lod see enkelte Stykker, at jeg villigt og gjerne hengav mig til det mægtige Indtryk.«

Heldigvis får (eller skaber) han dog tillige panoramaet i en anderledes iscenesættelse:

»En Sydostvind drev Taage og Skyer til det fjærne Hav; den vidunderligt afvæxlende Egn laa for os i det klare

Soelskin. Norges Vestkyst kan ikke sammenlignes med nogen Anden i Europa; det midellandske Hav har vist nok Tilløkkelser, der ere fremmede for disse vilde Egne, men den dristige, ophøiede, mangfoldigt afvæxlende Forbindelse mellem et grændseløst Hav af Bjærge, der, sønderrevne i deres Indre, oftest styrte ned i Havet med en Høide af 4-5000 Fod, findes intetsteds.«

En drabelig tid tager nu sejladsen mellem de utallige klippeøer:

»Vi tilbragde to Dage og to klare Nætter paa denne Fart mellem Øerne; den altid interessante Afvæxling af Gjenstandene havde bestandigt holdt mig i Spænding; jeg sov i denne Tid kun i nogle faa Timer, og beklagede det, naar Matheden for en kort Tid lukkede mine Øjen.«

Endelig nås Bergen:

»I det vi sejlede omkring Forbjærget saae vi den store Mængde Skibe i Havnen, og henover disse den vidtløftige, klartplyste Stad med dens Taarne, der snævert omgivet af høie Bjærge, gjorde et ophøiet Indtryk.«

II: Bergen

»Da jeg havde betaelt Skipperen, og nu landede med mine Sager ved Stadens vidtløftige Landingsplads, overveiede jeg først med Skræk hvor lille den Sum var, som jeg havde tilbage. Nogle Mænd, der bare mine Sager, ledsagede mig over alle Pladser og gjennem Gader, der overraskede og behagede mig ved de anseelige, for det meste af Træ opførte Huses, muntre og lyse Farver; men bestandigt fremtrængde den bængstende Tanke sig paa ny, at jeg nu befandt mig, uden Hjælpe-midler, forladt iblandt fuldkommen ubekjendte Mennesker, og med Skræk overveiede jeg hvilke Fordringer, det Selskab, paa hvis Bekostning jeg reisde, vilde gjøre, og hvor lidet jeg var istand til at opfylde dem i min hjælpeløse Forfatning.«

Steffens indlogerer sig i en gæstgivergård. Af sin lærer, professor Vahl, der var født i Bergen, har han fået anbefalingskrivelser til stadens to anseligste læger samt en velhavende købmand, og »nogen Tid hengik nu i selskabelige Adspredelser. Jeg blev ikke blot indbudet af dem, som jeg var anbefalet til; Mænd, hvis Bekjendtskab jeg gjorde hos disse, næsten alle Handelsherrer, aabnede mig deres Huse; Studerende, der havde forladt Universitetet i Kjøbenhavn, og havde erfaret min Ankomst, besøgte mig tilsidst næsten dagligt. Mest var det unge Theologer og Jurister, der ventede paa Ansættelse og saalænge

søgde at slaae sig igjennem som Huislærere.«

Men pengene kniber det med:

»Jeg fortærede kun lidet i Gjæstgivergaarden. Jeg haabede at jeg, naar jeg aabenhjertet underrettede det Selskab, der havde udsendt mig, om min Stilling, skulde erholde den anden Halvdeel af Reisepengene, som jeg rigtigt nok først skulde have naar Reisen var udført.«

Men lad os høre Henrich Steffens' beretning om tilstandene i Bergen i 1790erne:

»Naar jeg nu oprigtigt fortæller, hvorledes Livet den Tid forekom mig i Bergen, maa man erindre, at der næsten er hengaaet et halvt Aarhundrede siden den Tid, at næsten alle den Tids Forhold har forandret sig, og at der, som jeg har hørt, næppe er blevet et Spor tilbage af den store Raahed, som jeg den Tid fandt.«

Efter en redegørelse for byens afsondrethed fra det centrale Norge, hovedsagelig som følge af manglende veje gennem og over de mægtige klippemassiver, anføres træk af den handelshistoriske baggrund:

»Saaledes er Bergen ligesom afsondret fra det øvrige Norge; lettere forbunden med de store Handelsstæder i Tyskland, Holland, England, Frankrig, Spanien og Italien, end med dette Land, ved hvilket Staden ligesom udvortes klæber, uden at træde i borgerlig eller selskabelig Forbindelse med det (...). Det Tid var Bergen udelukkende en Handelsstad; endskjønt den ganske var beboet af Nordmænd, bar den dog præget af dens Forbindelse med Hansestæderne, der, da disse var saa mægtige i Norden, var saa vigtig i det femtende og sextende Aarhundrede.«

Det kom sig derfor således, at »enhver Samtale i Bergen dreiede sig om Handelsanliggender«. Grundlæggende fandt Steffens ellers, at »Bergens Indbyggere (...) vare gjæstfrie, aabenhjertige og frimodige der, hvor Handelsinteressen ikke paabød Taushed«,

men, og det er det store Men: »den herskende Egennyttede, den modbydelige Pengestolthed, den indskrænkede, raa anskuelse af Livet, maatte nødvendigvis forekomme tilbagestødende, eftersom man traad nærme-re.«

En stats sanktioneret råhed finder han, at forholdet mellem Nordlandsfiskerne og de bergensiske købmænd udgør. Steffens taler derfor om »disse ulykkelige Mænd, der med Hunger og Anstrængelse, ja ikke sieldent med Livsfare fangede Fiskene, medens Købmændene alene nøde en betydelig Fordel.«

Ynkværdig er for Steffens at se også udbytterten, hvis rolle i samfundet medfører destruktion af det rent menneskelige:

»Et saadant af Staten fremkaldt permanent System af Bedrageri flovgjør efterhaanden enhver menneskelig Følelse, lammer Aanden, og man kan stride om, hvem der har vundet meest ved Ophævelsen af dette Monopol, Nordlænderne, i det de igjen erholdt deres naturlige Rettigheder, eller Købmændene i Bergen, i det de mistede en sædeligt forstyrrende Forrettedighed.«

Efter tillige at have sammenlignet de indolente Bergenkøbmænd med dvask orientalske ditto hedder det:

»Der gives ikke noget mere modbydeligt end raa, smagløs Luxus. Jeg veed næsten ikke at nævne noget af det, der omgav hine den Tid saa rige Købmænd, der ikke vakde en afgjort Ækelhed hos mig; naar jeg blot undtager deres altid reenlige og høist fine Linned.«

Tilsvarende var dog husene rene, og bohavet glinsede af »bestandig fornyet Politur«, men »man forblev ikke længe i et Selskab uden at opdage Spor af Raahed. Købmændene tog slet ingen Hensyn til det, der kunde interessere en Fremmed. Naar han ikke kunde tale med om Silde= og Stokfiske=Fangst, om Disconto og Børseferretninger, var han ikke alene forladt, men endogsaa foragtet.«

Efterhånden trak Steffens sig bort fra selskabeligheden, for »Levemaa-den i Bergen vilde virkelig ganske

have aandigt tiltetgjort mig, dersom jeg ikke havde trukket mig tilbage. Man vil finde dette begribeligt, naar jeg nu nøiere beskriver denne Levemaade. Bergen var berygtet formedelst den da herskende Drikkelyst.«

Der er en dag middag hos en velhavende købmand, og Steffens er indbudt. Velkendt med den præ-romantiske periodes kvindeforgudelse i København undrer Steffens sig en del over, at købmandens kone ikke bemærkes eller selv mæler et ord, for slet ikke at tale om, at hun står op under en del af måltidet.

Drikkevarernes kvantum antydes derpå:

»Ved Begyndelsen af Maaltidet blev der sat en halv Flaske Madeira for hver af Gjæsterne; den blev rakt Gjæsterne, istedetfor eet Glas fuldt ved de sædvanlige større Gjæstebud; derefter erholdt Enhver to Flasker Bordeauxviin. Desuden blev fiin Rødviin, Malaga, Alicante o.s.v. sat frem. Efter Bordet blev derskjænket Kaffe og Cognac. Derpaa besøgte det hele Selskab en offentlig Have, hvor der blev spillet Kegler; en stor Bolle Punsch dampede paa Bordet, blev tømt og atter fyldt. Om Aftenen vendte vi tilbage, og der blev drukket til Midnat.«

I det følgende sætter unge Steffens' egen kapabilitet de bergensiske normalkvanta i relief:

»Jeg var forskrækket over denne Masse af Drikkevarer; og omendskjønt jeg vel kunde tømme et par Flasker Viin, uden at det gjorde et stort Indtryk paa mig, kosm jeg dog fuldkommen bedøvet hjem.«

Og dog ser det ud, som svinger han pisen også over sig selv:

»Denne frygtelige Drikken fandt jeg allevegne, om just ikke i saa høj Grad; den var mig snart imod, ja den blev mig nyttig; en Tilbøielighed til at drikke Viin var en ulykkelig Arvdeel efter min Fader. Men den vedvarende aandige Beskjæftigelse tvang mig til at holde Maade i at drikke.«

En særegen logik, måske; men i øvrigt kan der berettes om endnu mere foruroligende pølse-seancer: »Denne gyselige Umaadelighed afskrækkede mig; dog var jeg siden Vidne til et Drikkelag af et saa kæmpemæssigt Slags, at jeg næppe vover at fortælle hvad jeg oplevede, fordi det næsten maa synes utroligt.«

Og beskrivelsen følger:

»En velhavende ung Kjøbmand indbød os en Morgen til en Frokost. Den Tid stod man meget tidligt op i Bergen, og Klokken var næppe aatte, da Selskabet samledes. Verten, en Kjæmpe af en Karl, havde lagt an paa at overvinde nogle af Gæsterne, der vare bekendte for at kunne drikke godt. Jeg saae en Mængde Flasker staae, og man drak Dry=Madeira og Cognac, afvæxlende Glas for Glas. Omendskjønt jeg i min Ungdom ikke forsmaaede et Glas Viin i et lystigt Selskab og ikke altid holdt det rette Maal, gysede jeg dog tilbage for denne Raahed.«

Men smagt på sagerne har han dog:

»Hvor lidet jeg end havde nydt, fandt jeg mig dog, efter at have drukket et par Glas, højst ubehageligt afficeret, og forlod Selskabet for at komme til mig selv igjen. Verten indbød mig til Middag, og Nysgjærigheden efter at erfare hvad der vilde blive af en saa usædvanlig Drikken, overvandt min Modbydelighed.«

Men nysgjærigheden som bakspejlskribentens behagelige legitimation ankommer da unge Steffens senere samme dag:

»Da jeg kom igjen, sad nogle af Morgengæsterne endnu sammen; de fleste var gaaet ravende hjem«, og derefter »kom de, der først havde forladt Selskabet, efterhaanden igjen. Verten alene var bleven siddende, han var rolig og besindig, som ellers og man mærkede slet intet paa ham. Vi satte os til Bordet, og de, der havde holdt længst ud ved Frokosten, kom først, da Maaltidet næsten var til Ende.«

Men da nu værten, der ved middagsbordet havde drukket som sædvanligt, gjorde sine gæster det forslag at drikke dem under bordet endnu engang, forlader Steffens selskabet tidligt på aftenen »med den Beslutning aldrig mere at tage Deel i et saadant Drikkelag«. Senere erfarer han, at gæsterne var blevet sammen til langt ud på natten, og at værten virkelig havde holdt ord:

»I det mindste kom han næste Morgen tidligt til mig og beklagede sig over sine Gæster. Disse Mennesker, sagde han, bilde sig ind, at de kunne hamle op med en ordentlig Drikkebroder, og kunne dog ikke taale noget.«

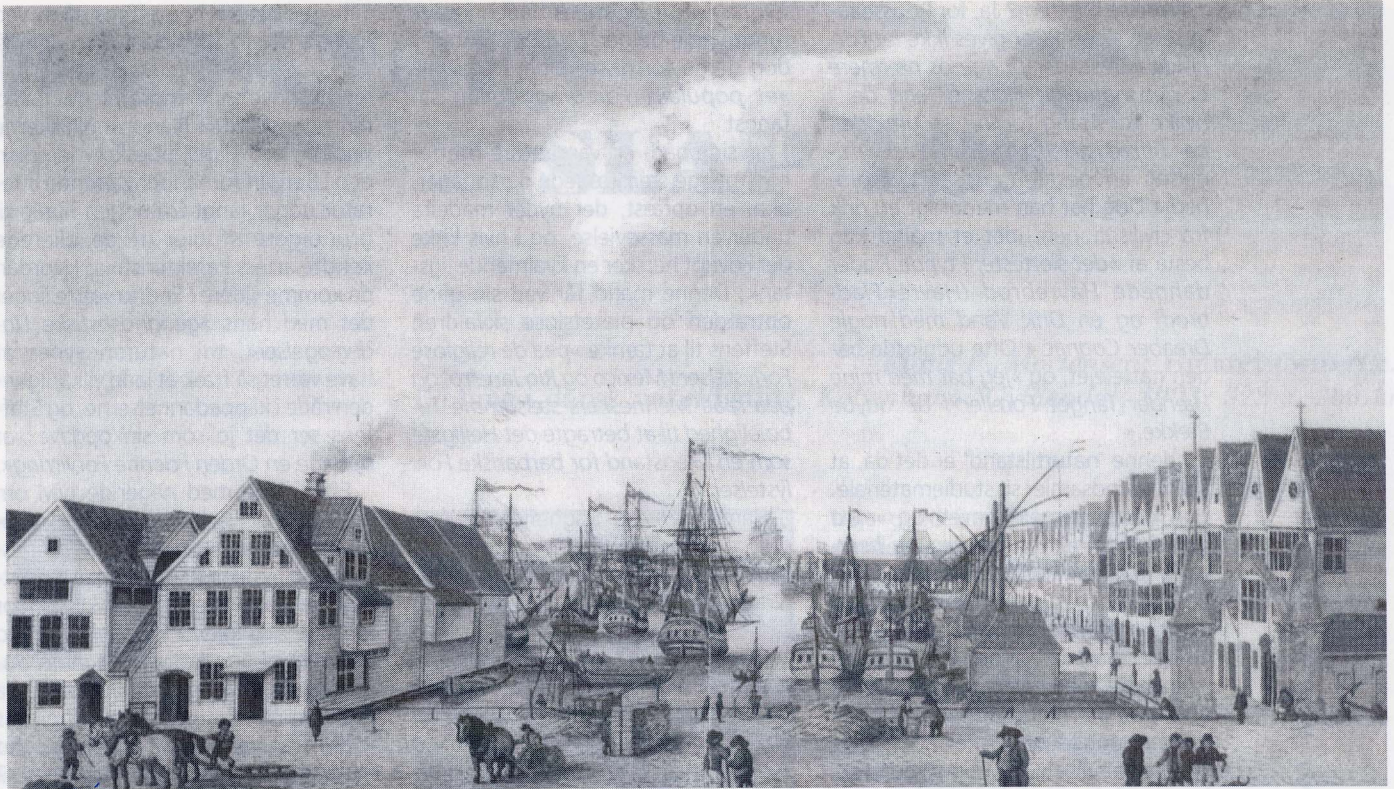
For Steffens er »det fuldkomne betydningsløse ved enhver Samtale« i høj grad bortskræmmende, næppe mindre end drikkeriet, og bestyrker indtrykket af råhed i denne afsondrede vestnorske by, og »Fruentimmernes Levemaade bidrog meget til denne Raahed. De faa, som jeg saae, være saa udannede, at det ordentlig forskrækkede mig«; ikke blot er dragten »smagløs og gammeldags«, (til dels for at være brugelig i det altid fugtige Bergen), men kvinderne lod sig også af mænd (og vist ikke kun deres egne) tildele stokkeslag i fuld offentlighed, og synes derfor ikke at have tillagt sig selv nogen videre værdighed. Eksemplet hentes i beskrivelsen af omstændighederne i forbindelse med en italiensk skuespillertrupps optræden i Bergens rådhus. De bergensiske kvinder, iført »en forunderlig Hovedbedækning«, bestående af »et Slags Sæt af Flor, der ragede stivt op i Veiret, understøttet af Messingtraade«, sad som tilskuere for sig selv oppe foran mændene, der stod op. Når enkelte kvinder da rejste sig for bedre at se, skete følgende:

»Paa eengang saae man en Mængde Stokke løftede i Veiret og de syntes ikke at falde meget sagte ned paa Fruentimmernes Skuldre og Hoveder«.

Og det gentager sig: »Mændenes bydende Raab lod igjen forgjæves; Stokkene fore igjen i Veiret, og denne Gang blev gjentaget tre eller fire Gange.«

Heldigvis har Steffens adgang til »den gamle Doctor Büttners Bibliothek« og kan således i det rå Bergen - af alle steder - for første gang stifte bekendtskab med f.eks. Voltaire og Rousseau. Hvad studiet af bjergarternes indbyrdes forhold m.v. angår, har han imidlertid problemer, så herfra strømmer »kun liden aandelig Nydelse.« Hertil kommer anfald af ensomhedsfølelse, men også nervøse tilstande, hvor naturens scenarier næsten forveksles med »De tilslørede Phantasiebilleder, der bevægede min Sjæl.«

Fraset ovennævnte privatbibliotek, gaves der da slet intet kultiveret åndsliv i Bergen? Den unge Henrich Steffens, der vel ikke ganske har kunnet frasige sig jakobinske sympatier, kommer faktisk i strid med en mægtig »Mand, der ligesaa afgjort besad og udøvede det aandelige Handelsmonopol, som Kjøbmændene Monopoleet paa Stokfiskhandelen«, nemlig den senere biskop i Bergens stift, stiftsprovst og digter Nordahl Bruun. Allerede ved ankomsten til staden beslutter Steffens, at han ikke vil omgås den reaktionære og stivsindede Bruun, og »jeg yttrede mig i Selskab med de yngre Mænd frimodigt om hans Indskrænkethed og Anmasselse«, hvilket kommer hele byen, også Bruun, for øre. Steffens skriver, at Nordahl Bruun »har den paa den Tid herskende Orthodoxies Lænker«, men i så stiv og åndløs en udgave, og »saa overfladisk overkalkede med moderne Sentimentalitet«, at man måtte ækles. Den 21-årige er pludselig en kendt og betydningsfuld person i Bergen, og, siger han mange år senere, »Jeg, der hverken var en afgjort Ven af Revolutionen, eller en Nationalist, maatte nu gjælde for begge Dele.« De »ikke faa revolutionairt sindede«, der står i opposition til Bruun, har hidtil »ikke vovet at yttre sig høit, men da en Stemme fra Hovedstaden, som de ikke ansaa for ganske ubetydelig, efter deres mening, understøttede Oppositionen, traad de dristigt frem. Saaledes var jeg, uden at jeg paa mit stille Værelse vidsde eet Ord derom, i Bispens nye og mægtige Tilhængeres Øine et farligt Menneske, en Vantroende, en Jakobiner.« Steffens' unge venner, mere eller mindre revolutionære, opfordrer ham sammen med en sognepræst til at »bestige Præke-

Bergens brygge som den tog sig ud i J.C. Dahls streg o. 1812, en lille halv snes år efter Henrich Steffens' ophold i byen.

stolen i Aftensangstjenesten i en af Hovedkirkerne«, hvilket han da gør. Kirken er propfuld, og teksten er »Brevet til Romerne, 8. Kap. 18. Vers: 'Thi jeg holder for at denne Tids Lidelser ikke er den Herlighed værd, der skal blive aabenbaret for os.'« Med dette som udgangspunkt for prædikenen har unge styrvoltiske Steffens så sandelig bestilt ris til egen røv, »i hvert Tilfælde maatte den være meget afvigende fra dem, man ellers var vant til at høre her«, siger han om sin prædiken, men begge partier har i øvrigt hørt, hvad de ønsker, for *Min Fremstilling af den Jammer, der findes i alle det menneskelige Livs Forhold, gjaldt dels for kjetterisk, dels for revolutionsair.*«

Få dage senere rundsendes en beskoppelig skrivelse til præsterne i byen; den forbyder at lade unge studerende betræde prædikestolen.

Steffens er efterhånden ligegladd med den stedse mere komplicerede

politiske strid, i hvilken han hævder at være nogenlunde sagesløs participant, for »min Stilling blev virkelig bestandigt mere betænkelig. Mai og Juni, Halvdelen af den Tid, som jeg kunde benytte, vare allerede hendirundne, og jeg maa tilstaa, at mit Ophold i Bergen ikke bragde Selskabet nogen Nytte.« Den rare gæstgiver holder af Henrich Steffens og tilstår ham uden betænkeligheder hensind. Og i juli ankommer endelig anvisning på »en lille Sum«, der tillader ham at leje en båd, så han kan se nærmere på vestkystens mollusker. Juli og august tilbringes på havet og ved Hardanger- og Sognefjord.

III: Vestkysten af Norge

»Jeg har«, skriver Steffens, »i denne Tid bereist og lært at kjende halvanden Bredegrad paa Vestkysten af Norge«, og det var »et selsomt Liv, som jeg nu førde, meest i Eensomhed, omgivet af smudsige Fiskere, de saakald-

te Strilere.« Vor forfinede sentimentalist må da indlogeres i »Fiskerhytter, der aldeles ikke vare indbydende. Man fandt allerede udenfor Huset Spor af en utaalelig Stank; ækle Levninger af raadne Fisk omgav Hytterne«, og hele rummet var ofte »fuld af en quælende Røg«. Alt dette byder naturligvis Steffens voldsomt imod, ja endda så meget, at han kan påstå, at »Indvaanernes sløve, mistroiske Væsen var mindre frastødende end deres Boliger«; ak ja, staklen afklæder sig aldrig under sin nattesøvn, thi når han vågner med angstanfald og kvælningssornemmelser, ønsker han at kunne bene sporenstregs lige ud i regnen og stormen og hive lidt frisk luft ned i de betrængte lunger. Men »hvor ubehageligt meget end var, hvormed jeg end maatte undvære de sædvanlige Fornødenheder, Næring, Renlighed og Bequemmelighed, var denne Tid dog i høi Grad Rig paa Nydelse.«

Nydelse ligefrem? Ja, for Rousseau-læseren siger: »*Der gives ikke let Forholde i Livet, der bringe os nærmere til den naturlige Tilstand, end de, i hvilke vor Trang fordrer en umiddelbar Tilfredsstillelse, ligesom Beskjæftigelsen en bestemt, opsat Virksomhed.*« Dog har han medbragt en drik fra civilisationen, idet et måltid kan bestå af »*det sletteste, i tynde Flader dannede Havrebrød (Havre=Fladbrød) og en Drik Vand med nogle Draaber Cognac.*« Ofte udgjorde båden nattelejet, og »*jeg har med mine Hænder fanget Foreller i de udybe Bække.*«

I denne 'naturtilstand' er det da, at Steffens indsamler sit studiemateriale. Han kaster garnet i havet, og »*med stor Spænding ventede jeg nu hvergang paa hvilke Skatte min Fangst vilde skjæmme mig. Den virkelig phantastiske Vrimmel af Muslinger, Sneglehuse, Søgræs, Koraller, der laa iblandt hinanden, vare voxede paa og til hverandre, medens selsomt dannede geleeagtige Mollusker bevægede sig imellem dem*«, og »*Havdybets forborgne Liv henrev mig*«. Han bevæger sig rundt i en stille nydelse af omgivelserne, men er stedse i en indre spænding som følge af »*Omsorgen for Næring og Natteleie*«. De meget ensomt beliggende fjeldhytter forestiller han sig som ramme om meget rene sjæleliv. I øvrigt kniber det gamle Steffens at holde fjelderne ude fra hinanden, og han beklager, »*at jeg ingen Dagbog har holdt*«.

En tidlig, klar morgen kommer Steffens med seks havfiskere ud i deres båd. Om natten er der overnatning på havet, og mens fiskerne snorker højlødt, bæver vor ven: »*den Bevidsthed, at en grændseløs Afgrund under mig hvert Øieblik kunde opluge det lille Fartøj, holdt mig vaagen; og Haveensomhedens vidunderlige Magt greb mig. Det var mig som om jeg tilhørte Dybet, hvis Beboere jeg med fræk Nysgjærighed havde foruroliget (...)* Hverken Kummer eller Glæde kunde antage en bestemt Skikkelse, alle Følelser flogjorde hverandre vexelviis (...) det var en Følelse, som jeg aldrig havde kjendt enten før eller siden.«

Om dagen morer fiskerne sig over fjolet, som er taget med uden vederlag, og som med garn opfisker alt andet end fisk, og som bleg sidder og

frygter for sit liv, mens båden kastes rundt i høje bølger. Steffens afholder dog gerne for disse godmodige folk »*et populairt Foredrag*« over sin fangst.

På sine båd- og vandreture træffer han mange særprægede personer, bl.a. en øpræst, der nyder madeira under en massevielse, og i hvis kirke der i øvrigt hersker en kvalmende ligs-tank. Denne mand får ved sin ufine optræden og pietetsløse skvaldren Steffens til at tænke »*paa de religiøse Forlystelser i Mexico og Rio Janeiro, og paa raae Menneskers sælsomme Tilbøielighed til at betragte det Helligste som en Gjenstand for barbariske Forlystelser.*«

Hardanger- og Sognefjord udforskes, og igen må omgivelserne gælde som input for den steffenske stemningsseismograf:

»*Jeg fordybede mig ofte alene i den vilde Bjærgeensomhed, og medens jeg i min Ungdom fandt Glæde og en behagelig Nydelse i den venlige Omgivelse af en skøn Vegetation, traad her Massernes uhyre Magt mig imøde. Det var en forunderlig af Glæde og Angst sammensat Følelse, der grab mig, naar jeg paa den glindsende hvide Sneflade i det vide Fjærne opdagede lignende høiere, der blev rykket frem i en skuffende Nærhed; naar jeg paa andre steder, høiere end den sidste Sennhytte (Hyrdehytte) lod det sidste Spor af den dværgagtige Alpevegetation bag mig, ikke opdagede andet rundt omkring mig, end skaldede, sønder-slagne Klipper, nøgne Bjergsøer, der væltede deres mørke Bølger i denne vilde Egn, og hist og her mægtige Snepletter.*«

Det var i forbindelse med sådanne åbenbaringer, produktive for de komplicerede følelsers fremkaldelse, at Steffens lærte at kende »*Steennaturens lokkende Magt. Den havde et Trylleri, forførerisk, som Vandenes, men mere mørkt, mere rædselsfuldt, end disses.* - « Men ak! Egnen skæmmes en del af indvånerne, som »*ere nedsjunkne i en dyb, usædelig Raahed*«, og som lever i »*Røghytter uden Vinduer og gaer under i Smuds og Ureenlighed.*«

Tilbage i Bergen er Steffens på ny ved at blive offer for en depression. Hvordan skal han nemlig uden hjælpemidler beskrive sine indsamlede forskningsgenstande? Blandt molluskerne findes flere hidtil ubeskrevne, men den i Bergen forhåndenværende litteratur udgør langt fra nogen hjælp til grundigere studier af de allerede kendte arters karakteristika. Hvordan da komme videre? Endnu værre ligger det med hans »*geognostiske Undersøgelser*«, thi naturen synes at have været så fræk at lade vilkårligheden råde i klippedannelserne, og Steffens ser det jo som sin opgave »*at opdage en Orden i denne Forvirring.*«

Efter dage med nagende tvivl om egne evner som naturvidenskabsmand samt udviklingen af en art pessimistisk livsfilosofi, tager han beslutningen om at drage til Tyskland. For »*at vise mig igjen i Kjøbenhavn med det ubetydelige Resultat af mine Undersøgelser, var mig utaaleligt.*«

Men vil han kunne klare sig i det fremmede, alene og uden venner? Vil mangel og armod ikke kaste undvigeren durk på sygelejet? Han beslutter at anstille en prøve på sin udholdenhed, nej ikke ved at klatre i træer og slå kaniner ihjel, men således: »*Jeg holdt min Finger i Flammen af Lyset, indtil den ikke alene var fuld af Blærer, men ogsaa dybt saaret, og denne Prøve, der efter min Mening var lykkedes saa vel, trøstede mig, endskjøndt Taalmodigheden ingenlunde holdt ud og jeg hæftigt bebreidede mig mit taabelige Forsøg, da Smerterne i flere Dage vare uudstaelige og jeg maatte tilbringe Nætterne uden søvn.*«

Efter at have skrevet til vennerne i København og bedt dem sælge hans bogsamling m.v. og efter at være økonomisk forstrakt af en imødekommende købmand, kan Steffens, hvis ankomst til Bergen nu ligger mere end tre måneder tilbage, med kurs mod Hamborg og »*uden Sorger*« lade den gamle handelsstad ved Norges vestkyst bag sig.